

5. VI-ая Центрально-Азиатская Лидерская Программа Динамика развития водного законодательства в странах Центральной Азии Алматы – сентябрь 2015. http://www.cawater-info.net/bk/water_law/pdf/petrakov15.pdf.

УДК 34.347

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АЗАМАТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Рустами Жасмин

rustami.zh02@mail.ru

Л.Н. Гумилёв атындағы ЕҰУ заң факультетінің 2 курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі - Бексултанова Р.Т.

Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы Азаматтық заңнамасы - тұтастай алғанда, өзара байланысты және бірін-бірі толықтыратын құқықтық нормалардың күрделі жүйесі. Көптеген мәселелер бойынша Қазақстанның Азаматтық заңнамасы ТМД-ның басқа елдерінің заңнамасымен салыстырғанда едәуір прогрессивті болып табылады. Қазақстан Республикасы осы елдермен бір мезгілде экономикалық және құқықтық реформалар жүргізуді бастады.

Азаматтық заңнаманы дамытудың жалпы үрдісі экономикалық қатынастарды реттеудегі жария қағидаттарды күшейтуде, жеке кәсіпкерлік қызметке мемлекеттің араласуын күшейтуде, экономиканы корпоративтік басқаруды енгізуде болып табылады. Мұндай араласудың шегін анықтау белгілі бір кезеңдегі мемлекеттің саясатына тікелей байланысты.

Қазіргі кезеңде Азаматтық заңнаманы жетілдірудің екі негізгі бағытын айқындауға болады:

- 1) ҚР Азаматтық кодексін жетілдіру;
- 2) Азаматтық кодекстен туындайтын және экономикалық қатынастардың жекелеген түрлерін реттейтін заңнамалық актілерді жетілдіру.

Зерттеу нәтижесінде ғалымдар мен Азаматтық заңнаманың тәжірибешілерінің пікірлерін ескере отырып, заңнаманы жетілдіру мәселесінің келесі шешімдерін ұсынуға болады:

Ең алдымен, императивті нормалардың санын азайтып, барлық мақалаларды қайта қарау қажет. Сонымен, Азаматтық кодекстің императивті нормаларының бүкіл құрамын мемлекеттік (қоғамдық) мүдделермен байланысты емес ережелерді "егер тараптардың келісімінде өзгеше көзделмесе" деген сөздердің тиісті нормаларын мәтіндерге енгізу арқылы диспозитивті нормаларға айналдыру арқылы қайта қарау керек. Азаматтық кодекстің заң шығару қызметі мен құқық қолдануда, оның ішінде азаматтық-құқықтық дауларды қараудың сот практикасында үлкен практикалық маңызы бар азаматтық құқықтың негізгі бастаулары (қағидаттары) туралы ережелерін одан әрі пысықтауды талап етеді.

Акционерлік қоғамдардың құқықтық мәртебесіне қатысты нормалар елеулі түрде қайта қарастырылуы қажет. Өтпелі кезең мәселелерін мұқият реттеу керек. Осыған

байланысты, мазмұны Азаматтық кодекске сәйкес келмейтін және Акционерлік қоғамдар туралы заңда болуы керек нормаларды анықтау қажет. Бұл ретте АҚ-ның құқықтық мәртебесінің бірқатар мәселелері шынымен де Азаматтық кодекс деңгейінде регламенттелуі тиіс (акционерлер мен қоғамның өзара қарым-қатынасы, АҚ лауазымды тұлғаларының фидуциарлық жауапкершілігі, акционерлердің өздерінің арасындағы қатынастар және т.б.) [1,115].

Мемлекеттік кәсіпорындар институттарының қазіргі кезеңде өмір сүруінің орындылығы және шаруашылық жүргізу және жедел басқару құқығы мәселелері талқылауды талап етеді. Мемлекеттік мүлікті пайдалану тиімділігін арттырудың қажетті шарасы ретінде мемлекеттік кәсіпорындар институттарын және шаруашылық жүргізу және жедел басқару құқығын кезең-кезеңімен тарату қажет болып отыр.

Азаматтық құқық объектілері туралы заңнаманы талдай отырып, жылжымайтын мүлік ұғымын зат ретінде нақтылау қажет деп саналады; кондоминиум ұғымын - жылжымайтын мүліктің дербес объектісі ретінде енгізу; жылжымайтын мүлікке құқықтарды және жылжымайтын мүлікпен жасалатын мәмілелерді тіркеу рәсімін нақтылау; азаматтық құқық объектілері ретінде зияткерлік меншік және ашылмаған ақпарат ұғымын нақтылау қажет деген пікірдемін. [1,74].

Жетілмеген (жасалмаған) шарттардың мәселелерін олардың жарамсыз мәмілелермен арақатынасын неғұрлым нақты реттеу қажет. Бұл ретте Азаматтық кодекске жарамсыз мәміленің жосықсыз тарапына мәміленің екінші тарапына мәміленің жарамсыздығына байланысты шығындарды толық көлемде өтеу түрінде жауапкершілік жүктеу туралы ережемен толықтыру ұсынылады.

Банк кепілдігі банктік өтелетін қызметтің бір түрі ретінде көптеген елдерде халықаралық банк тәжірибесінде кеңінен қолданылады, олар талап етілетін банктік кепілдіктер мен шарттық банктік кепілдіктер туралы ХСП бірыңғай ережелерін мойындайды. Банк кепілдігін құқықтық реттеуді енгізу банк қызметтерін кеңейтуге мүмкіндік береді, сондай-ақ жоғары сенімділікпен, дерексіздікпен және қамтамасыз етілген міндеттемеден тәуелсіздікпен сипатталатын қамтамасыз етудің жаңа түрін мүліктік айналымға енгізуге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде Қазақстанның мүліктік айналымын дамытуға, қамтамасыз етудің жалпы қабылданған тәсілдерін енгізуге ықпал ететін болады. [2,34].

Бұдан басқа, шарттар туралы заңнаманың қазіргі заманғы дамуын ескере отырып, Азаматтық кодекстің шарттарды біржақты бұзу, шартты бұзумен шарттан біржақты бас тартудың шартты өзгертумен немесе бұзумен арақатынасы туралы нормаларын тұжырымдамалық пысықтау қажет. [3,63].

Азаматтық кодексті жеке құқық саласындағы негізгі іргелі заңнамалық акт ретінде жетілдіру қажеттілігі оның ерекше бөлігіне де өзгерістер енгізуді талап етеді, ең алдымен, Азаматтық кодекстің қолданыстағы Ерекше бөлігінде оның қолданылу жылдарында жеке құқықтық қатынастарды құқықтық реттеудің жалпы тетігінің жекелеген байланыстарының келісімділігін әлсірететін кейбір маңызды ережелер көрінгендіктен. Ең алдымен, қаржы саласында сәйкессіздіктер пайда болды. Банк қызметін жүзеге асыру кезінде жеке қатынастарды қамтитын кейбір институттар Азаматтық кодексте және жалпы қазақстандық Азаматтық заңнамада қозғалмаған.

Одан әрі пысықтауды банк шарттарын құқықтық реттеу талап етеді. Осыған байланысты банктік қызмет көрсету шарттары мен банктік шоттар режиміне қатысты нормаларды практиканы ескере отырып қайта қарау орынды. Азаматтық заңнаманы одан әрі жетілдіру барысында Азаматтық кодексте банктік есеп айырысулар туралы тарауларды қайта қалпына келтіру ұсынылады.

Соттардың, құқық қорғау органдарының және өзге де мемлекеттік органдар мен ұйымдардың, сондай-ақ олардың лауазымды адамдарының әрекеттері (әрекетсіздігі)

жеке және заңды тұлғаларға зиян келтірілген кезде туындайтын қатынастарды, келтірілген залалдарды өтеу мемлекет қаражаты есебінен жүзеге асырылатын жағдайларда, оның ішінде жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу саласындағы құқықтарды бұзғаны үшін қылмыстық жауаптылыққа заңсыз тартылған кезде де құқықтық реттеу пысықтауды қажет етеді.

Азаматтық заңнаманы жетілдіру проблемасын шеше отырып, Азаматтық кодекске енгізілетін өзгерістермен қатар бірқатар өзге заңдарға тиісті өзгерістер мен толықтырулар енгізу талап етіледі: шаруашылық серіктестіктері туралы, тұрғын үй қатынастары туралы, жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы, ақша төлемі мен аударымы туралы, селолық тұтыну кооперациясы туралы, коммерциялық емес ұйымдар туралы, акционерлік қоғамдар туралы, банкроттық туралы, жылжымайтын мүлікке құқықтарды және онымен жасалатын мәмілелерді мемлекеттік тіркеу туралы, қаржы лизингі туралы, франчайзинг, тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы және басқа да заңнамалық актілерге.

Зияткерлік меншік құқығын айқындайтын нормативтік құқықтық актілерді осы саладағы халықаралық конвенцияларға толық сәйкестікке одан әрі келтіруге ерекше мән беру қажет.

Жалпы, Қазақстанда азаматтық заңнама өз дамуының бірнеше кезеңінен өткенін атап өткен жөн. Біріншіден, Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасының қалыптасу кезеңі (1989-1993 ж.ж.). Екіншіден, экономикалық және құқықтық реформаны күрт жеделдету

кезеңі (1994-2000ж.ж.). Үшіншіден, экономикалық және құқықтық тұрақтандыру кезеңі (2001- 2007ж.ж.). Сонымен, экономикалық дағдарыс пен тоқырау кезеңі (2008 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін). Төртінші кезең бүкіл әлемнің және Қазақстанның экономикалық дағдарысының барысында шамамен 2008 жылдан басталды.

Қазақстан, қалған әлем сияқты, қаржы - экономикалық дағдарыс кезеңіне өтті. Нарықты өзін-өзі реттеу теориясы мен ақша теорияларына негізделген нарықтық механизмдер сәтсіздікке ұшырады. Мемлекеттің қолдауынсыз бірқатар қаржы институттары, ең алдымен банктер және бірқатар өндірістік құрылымдар, ең алдымен құрылыс ұйымдары дағдарыс жағдайында өмір сүре алмайтыны белгілі болды.

Осы жағдайларға байланысты экономикалық қатынастарды құқықтық реттеудегі мемлекеттік және жеке принциптерді ажырату мәселесі, ең бастысы, мемлекеттің жеке кәсіпкерлік саласына араласуының шегін анықтау проблемасы күрт өсуде.

Азаматтық заңнаманы дамыту үрдісі экономикалық қатынастарды реттеуде, жеке кәсіпкерлік қызметке араласуды күшейтуде, экономиканы корпоративтік басқаруды енгізуде жария қағидаттарды күшейту болып табылады. Осы жағдайларда азаматтық заңнаманың рөлі арта ма немесе төмендей ме? Бір қызығы, көтеріледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Витушко В. Меншік құқығы және басқарудың жаңа формалары // Шаруашылық және құқық. 2007, № 3, 115 с.
2. Витушко В. Меншік құқығы және басқарудың жаңа формалары // Шаруашылық және құқық. 2007, № 3, 74 с.
3. Витрянский В.В. «Міндеттемелерді бұзғаны үшін жауапкершілік», «Шаруашылық және құқық», 1995, №11, 34 с.
4. Андреев С.Е., Сивачева И.И., Федотова А.И. Шарт: жасасу, өзгерту, бұзу. М.2008, 63 с.
5. Сүлейменов М.К. Қазақстан Республикасының Азаматтық құқығы: теориялық зерттеу тәжірибесі. Том 1. Бірінші бөлім. Алматы, 2016, С. 340.